

Инж. Вељко МИЉАНОВИЋ

Стање планинских пашњака у Црној Гори, са посебним освртом на подручје Дурмитора и Сињајевине

Изразито планински карактер наше Републике, ствара мале могућности за земљорадњу и упућује нашег произвођача да своју дјелатност оријентише на сточарство, те се оно данас сматра водећом граном у пољопривредној производњи Црне Горе.

Укупна територија Црне Горе износи око 1,350.000 ха, а од тога на пољопривредне површине отпада око 585.000 ха. Од укупне пољопривредне површине пашњаци заузимају 400.000 ха, или око 70%. Ако овоме додамо још ливадске површине, видјећемо да ова велика пространства која оне заузимају омогућавају повољан развој сточарства. Поред тога, што пашњаци (од којих највећи проценат отпада на планинске) заузимају овако велика пространства и доносе огромне користи, њима се до данас није посвећивала потребна пажња. Заједница са своје стране није предузимала озбиљније мјере да се ове површине правилно и рационално користе, а ни сами сточари нијесу ништа предузимали у том погледу, већ су их само претјерано искоришћавали, много више него што су биле њихове производне могућности. Екстензиван начин сточарења који је и данас заступљен, условљава запуштеност пашњака која се карактерише slabим травним покривачем и закоровљеношћу, док су у приморском рејону овим начином коришћења пашњака терени претворени у камењар, што условљава држање ограниченог броја стокe.

Све планине у нашој Републици припадају динарском планинском систему, чије ливаде и пашњаци углавном почивају на кречњочној и нешто силикатној подлози. Пашњаци на кречној подлози, као што је Сињајевина, оскудијевају у води, док су пашњаци на силикатној богати водом.

С обзиром на климатске и теренске прилике сви наши пашњаци могу се сврстати у два различита рејона и то: сјеверни и јужни.

Према овој расподјели пашњаци сјеверног рејона, тј. пашњаци зеленог карста, заузимају површину од око 270.000 ха. Овај рејон претставља простране пашњаке планина: Дурмитора, Сињајевине, Бјеласице, Комова Голије и др. Пашњаци овог рејона су најчешће измијешани са шумама, које утичу на прилично повољан водни режим у овом планинском подручју. Клима овог рејона је планинска, и одликује се кратким и свјежим љетима и дугим и хладним зимама. Воденог талога има довољно, нарочито у току зиме, јесени и у првој половини прољећа, док у току љета воденог талога има мање. Но, ипак, пораст бујних трава за вријеме вегетације поспјешује снијезни покривач који се задржава до касног прољећа, а који се постепено топи, и обезбјеђује довољно влаге у земљишту.

За разлику од сјеверног рејона, јужни рејон обухвата пашњаке искључиво на голом карсту. Укупне пашњачке површине овог рејона износе око 130.000 ха. Насупрот сјеверном рејону, овај је најчешће безводан и огољен, тако да је травни покривач веома оскудан те је своје мјесто уступио закржљалим биљним формацијама (драчи, грмљу, жбуњу и др.). У климатском погледу одликује се дугим и жарким љетом, без или са ријетким кишама, које су врло краткотрајне. У току зиме, касне јесени и раног прољећа, воденог талога има и превише.

Према статистичким подацима из 1957 год. бројно стање стоке у нашој Републици, по врстама, изгледа овако:

Коња 31.000 говеди 169.000, оваца 534.000, свиња 26.000 и живине 225.000 грла. Од овога броја, према непотпуним подацима, произилази да је пашу планинских пашњака користило око 219.000 грла оваца (или 41%), 52.000 говеди (или 30,8%) и 3.600 коња (или 14%) од укупног броја. Већи дио планинских пашњака је у општеној имовини, мада се за сјеверни рејон Републике ово не би могло рећи јер имамо велике површине планинских пашњака у приватном посједу. Ово због тога што горња граница сталних насеља иде до 1.500, и више, — метара надморске висине.

Управљање планинским пашњацима у Црној Гори одвијало се кроз различите форме. Прије рата ове површине припадале су појединим племенима и селима, која су ове користили на заједничкој основи. Коришћење паше на планинама било је регулисано на бази обичајног права, које се преносило кроз генерације. Свако племе имало је своју планину коју је користило, а приступ стоке других племеника на овим био је строго забрањен. Дужина боравка стоке на пашњацима зависила је од њихове висине и удаљености од сталних насеља. На пашњацима до 1.000 м. висине стока је боравила скоро преко читаве године, док су се пашњаци на већим висинама користили само у току љетне сезоне. Питање

издига и здига са планине није било најбоље решавано. Дан издига, одређиван је договорено, док је силазак са планине обављан по вољи појединаца, што је зависило од временских прилика и залиха зимске сточне хране код појединих газдинстава. У коришћењу ових пашњака прије рата, а и после, није било скоро никаквих планских мјера. Од пашњака се сваке године узимало, а мало им се давало. Инвестициона улагања на име уређења ових и подизања објеката (појила, путева идр.) била су незнатна. Овако нерационално и непланско коришћење остало је све до данас. Тек почетком прошле године донешен је Републички Закон о пашњацима у општенародној имовини. Овим законом су одређени органи управљања, начин и услови коришћења и мјере за унапређење ових, како би се заштитиле и побољшале пашњачке површине, а тиме омогућило и унапређење сточарства. Овим законом повјерено је управљање пашњацима Општинским одборима. Право коришћења пашњачких површина у општенародној имовини имају све пољопривредне организације, и установе као и приватна лица, која плаћају одређену површину.

Што се тиче процјене приноса, као и бонитирања ових површина она су била врло оскудна. Пашњаци нијесу довољно проучавани како педолошки, тако ни са стране флористичког састава, што умногоме отежава процјену капацитета и њихове стварне вриједности.

На нашим планинама, поред пашњачких површина, имамо заступљене и ливаде или сјенокосе чија се величина по грубој процјени може рачунати на око 20.000 ха, чији је травни састав врло добар, а сијено одличног квалитета.

Ако би покушали да прикажемо вриједност производње са наших планина не би се могли послужити неким тачним подацима, обзиром да њима и не располажемо; стога ћемо процјену производње ових површина покушати да на груб начин изнесемо.

Напријед смо навели да све црногорске планине можемо подијелити на два рејона и то: рејон голог и рејон зеленог карста. Рејон голог карста заузима површину од око 130.000 ха пашњака, на којима би се у току љетњег — петомјесечног периода могло држати око 130.000 оваца, рачунајући једну овцу по хектару. Рејон зеленог карста који је по пространству и по својим производним моћима далеко већи од првог, заузима око 270.000 ха пашњака на којем би се у току љетњег периода могло прехранити око 810.000 оваца, рачунајући три овце по 1 хару. Према овоме, на укупној пашњачкој површини могло би се за вријеме пашног периода прехранити око 940.000 оваца. Ако зелену масу са пашњака у току 5 мјесеци љетњег периода претворимо у сијено, рачунајући да нам треба 200 кгр. сијена по овци (што претворено у зелену масу чини око 800 кгр.), произишлаго да нам за прехрану наведеног броја оваца треба око 188.000.000 кгр. сијена. Ако цијену 1 кгр. цијене рачунамо 10 дин. излази да нам је годишња

вриједност производње пашњака око 1,880.000.000 динара. Овако груба рачуница показује колика је вриједност годишње производње планинских пашњака. Упоређујући ову вриједност коју добијамо сваке године у виду сточних производа са планине, са оним што је до сада инвестирано, односно уложено на њиховом мелиорисању, произилази да су наше планине нерационално коришћене.

На пашњацима Сињајевине

Доношем Закона о пашњацима у општеној имовини, као и добијањем све више средстава за њихову мелиорацију, очекује се да ће се отклонити постојеће слабости. Но, и поред овога, остала су још многа питања неријешена, а која би, по нашем мишљењу, требало узети у разматрање.

Како је управљање пашњацима повјерено општинским одборима, а што је и са гледишта опште децентрализације управе потпуно исправно, али обзиром на недостатак стручног кадра у комунама, као и других околности, сматрамо да се нужно намеће потреба формирања једног републичког тијела тј. управе за пашњаке, код органа државне управе. Руковођење пашњацима из једног републичког центра је неопходно, обзиром на запуштеност ових површина, на чијем побољшању треба упорно и систематски радити, а што један општински одбор при садашњим условима није у могућности.

Ова управа имала би своје органе на терену, особито код оних општина у чијем се атару налазе већи комплекси планинских пашњака.

Све важније гране пољопривредне производње успјеле су да до данас оформе одговарајуће научне установе или одсјеке унутар ових, док се са научног гледишта проблемом пашњака у Црној Гори до данас није нико бавио, а што је по нашем мишљењу велики пропуст. Ово тим прије ако се узме у обзир пространство пашњачких култура, обим производње изражен у новчаним показатељима и данашње стање планинских пашњака. Реформисањем Завода за сточарство у Иванграду, ријешено је да се код Завода за пољопривредна истраживања у Титограду отвори одсјек за сточарство у чијем саставу треба да је и реферат за ливадарство и пашњарство. Овако постављен обим научно-истраживачког рада планинских пашњака унутар одсјека за сточарство само са једним рефератом сматрамо да је и сувише мали. Сматрамо да би формирање једног одсјека за планинске пашњаке имало исто толико резона као и за остале одсјеке у постојећем Заводу за пољопривредна истраживања, гдје би требало ангажовати одговарајући број пољопривредних стручњака.

Средства којима располажу фондови су врло мала, што би по нашем мишљењу требало измијенити, и таксу за напашу повећати, јер досадашња је заиста минимална. Тако би фондови били знатно већи, те би се више средстава могло улагати на мелiorацију планинских пашњака. Такође смо мишљења да би средства општинских фондова бар дјелимично требало слити у један републички фонд којим би руководило републичко тијело које би каналисало утрошак ових средстава на најугроженија подручја као и на извођење обимнијих акција.

Торење пашњака

Примјена агротехничких мјера на планинским пашњацима код нас, досада била је сасвим незнатна. Није се располагало скоро никаквим средствима која би се инвестирала у циљу мелиорације наших планинских ливада и пашњака. Тек прошле године ангажован је дио средстава Републичког фонда за унапређење пољопривреде на име хемиских мелиорација, Примјена вјештачких ђубрива код свих корисника показала је добре резултате. Третиране ливадске површине овим ђубривима повећале су приносе за око 100⁰%, у односу на неђубрене. Но, обзиром да хемиске мелиорације саме, тј. без учешћа осталих агротехничких мјера, немају нарочито дејство на третираним површинама за дужи временски период, то овај вид мелиорације ливада не можемо сматрати за ефикасније ријешење.

Обзиром на пространство и актуелност проблема побољшања планинских пашњака, и на средства којима располажемо не можемо, не само сада већ ни у скорој будућности, рачунати на ширу и обухватнију акцију мелиорације пашњачких површина. Стога би се осврнули само на разматрање проблема и на испитивање могућности унапређења пашњачко-ливадарске производње за дурмиторско-сињајевински планински масив, који претставља за нас најзначајнију пашњачку област. У географском погледу он претставља главну пашњачку област наше Републике, гдје спадају: Сињајевина, Дурмитор, Пивска Планина, Површ Језера и Ивица. Иако састављена углавном од двије морфолошки различите орографске цјелине — Дурмитора и Сињајевине, област у географском и економском погледу чини један пашњачки ареал. Због заједничких облика орографске цјелине оvdје се и могла формирати једна јединствена пашњачка област.

Ради бољег увида, покушаћемо да пашњаке ове области, њихове економске прилике и величине укратко прикажемо.

Дурмитор на бази катастарских података има укупну површину од око 33.000 ха, а Сињајевина површину од око 120.000 ха, од којих већина отпада на пашњаке а само незнатан дио на шуме које се налазе у подножју ове планине. Површ Језера, која спаја и повезује Дурмитор и Сињајевину захвата површину од око 23.000 ха, гдје ливаде и сјенокоси обухватају скоро 95% ове површине, а осталих 5% чине ораничне површине и шуме. Пивска планина претставља насељену зону западне стране Дурмитора, Њена укупна површина износи око 40.000 ха, које је, обзиром на мању надморску висину, погодно за зимско држање стоке, као и гајење неких ратарских култура и крмног биља. У састав ове пашњачке области спада и планина Ивица чија укупна површина износи око 6.700 ха.

Квалитет пашњака ових планина је различит, те је самим тим и њихова економска вриједност неједнака. Процјена приноса на овим пашњацима досада није вршена, те се не може рећи тачно колики су им капацитети. Но, без обзира на то они имају огромну корист за напасивање стоке. Њихова вриједност још више би дошла до изражаја ако би се користили путем прегонског напасивања уз примјену агротехничких мјера и правилно оптерећење, чиме би се добило највише паше.

С обзиром на надморску висину и климатске прилике ове пашњачке области, коришћење паше почиње обично око 1 јуна, а завршава се половином мјесеца октобра. Након овог периода стока се враће и пасе отаву нижих ливада, гдје налази довољно количине квалитетне хране.

Ова јесења паша изванредно утиче на поправку стоке тако да у зимски период (у којем је неупоредиво слабија исхрана стоке) улази са врло добром кондицијом. Јесења паша се продужу и у току зиме, уколико то дозвољавају временске прилике. Овако дуго задржавање стоке на планинским ливадама и пашњацима често пута има више штете него користи, јер поспјешује ерозију и осиромашење биљног покривача на овим површинама. Стока с јесени одгриза адвентивне пупољке, јер користи за пашу и најниже надземне дјелове биљке, те тиме смањује моћ бокорења трава у наредној вегетацији. Сјемене дјелове и сјеме биљака које није још отпало, стока пасући у ово доба поједе, те се тиме сиромашује и онемогућава природно размножавање трава. Поред овог, боравак стоке на расквашеним теренима условљава да стока папцима ствара бразготине на пашњацима чиме се скида травни покривач и поспјешује спирање земљишта. Због свих наведених момената требало би јесењу пашу регулисати путем парцијалних забрана, а нарочито на оним теренима, гдје је травни покривач проријеђен.

Уређење ове централне пашњачке области спада међу најзначајније пољопривредне проблеме наше Републике, због тога што пашњаци заузимају око 97% пољопривредних површина. Ова област спада у најпространије и за сточарство најподесније планинске крајеве Црне Горе. У њој постоје изванредни услови за лјетњу испашу, као и могућност изимљавања стоке (Сињајевина и Пивска Планина), што јој даје преимућство над осталим крајевима. Пошто ова област у перспективи треба да послужи производњи квалитетних сточних грла као и сточних производа за исхрану градског становништва, то се њено побољшање тим више намеће, као нужно, јер овдје нема нарочитих услова за развој других привредних грана. Због тога, мелиорацију овог пашњачког подручја треба комплетно рјешавати по утврђеном програму, макар и за дужи временски период.